

Sadr-i Konevî'nin Sa'dî-yi Şîrâzî'ye Naziresi

Sadr-e Konavî's Nazira to Sa'dî Shîrâzî

ÖZ

Ravzatü'l-küttâb ve Hadikatü'l-elbâb adlı eserin sahibi, Ebûbekir b. ez-Zekî el-Mütetabbib Sadr-i Konevî, XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları döneminde yaşamış kâtiplerdendir.

Kâtiplik ve saray tercümanlığı yapan, aynı zamanda şair ve yazar da olan Sadr-i Konevî, şiirlerinde Sadr mahlasını kullanmıştır. Sadr-i Konevî, Anadolu'da çeşitli görevlerde bulunan ve huzurlu ortamı sağlayan Selçuklu devlet adamlarının savaşlarda hayatlarını kaybetmeleri üzerine bir mersiye yazmış, bu eserinde o günkü durumu tasvir etmiştir. Mektuplarında da o dönemle ilgili önemli bilgiler vermiş, bu mektuplarında çoğunlukla Arapça ve azımsanmayacak kadar da Farsça şiirler kaleme almış güçlü bir şairdir. Adı geçen eserin zeylinde yer alan şiirlerinde, Fars dili ve edebiyatının en ünlü şair ve yazarlarından, ayrıca çağdaşı da olan Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Farsça ve Arapça mülemma bir gazeline nazire yazmış, hatta buna benzer beş adet Arapça ve Farsça mülemma başka şiir kaleme almış ve her iki dilde şiirler yazabildiğini, hatta büyük şairlerle yarışabildiğini göstermiştir.

Bu çalışmada, Sadr-i Konevî'nin Sa'dî-yi Şîrâzî'ye yazdığı nazire ile birlikte her iki şaire ait Arapça ve Farsça kaleme alınmış mülemma şiirlerin ilk iki veya üç beyti Türkçeye çevrilmiş ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu şekilde Sadr-i Konevî'nin dil, üslup ve edebî yönü ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Sadr-i Konevî, Ebûbekir Zekî, Anadolu Selçukluları, Mülemma, Arapça-Farsça Şiirler, Sa'dî-yi Şîrâzî

ABSTRACT

The author of the work named *Ravzat al-kuttâb and Hadikat al-albâb* is Abûbâkr az-Zakî al-Mutatabbeḥ Sadr-e Konavî, XIII. he is one of the clerks who lived during the Anatolian Seljuk period in the 16th century. His nickname and pseudonym is Sadr.

Sadr-e Konavî, who was also a palace translator, poet and writer as well as a clerk, wrote an elegy on the deaths of Seljuk statesmen who served in various positions in Anatolia and ensured the peaceful environment, losing their lives in wars, and described the current situation in this work. Sadr-e Konavî is a powerful poet who gave important information about that period in his letters and wrote poems mostly in Arabic and a considerable amount in Persian. In his poems in the addendum of the mentioned work, he wrote six Arabic-Persian glosses to a Persian-Arabic gloss of Sa'dî Shîrâzî, one of the most famous poets and writers of the Persian language and literature and also his contemporary, and wrote both of them. He showed that he could write poems in the language and even compete with great poets.

In this study, the first two or three couplets of the Arabic and Persian mulemma poems by both poets, along with the nazira written by Sadr-e Konavî for Sa'dî Shîrâzî, were translated into Turkish and comparatively analyzed. This way, Sadr-e Konavî's linguistic, stylistic, and literary aspects were revealed.

Keywords: Sadr-e Konavî, Abûbâkr Zakî, Anatolian Seljuks, Molemma, Arabic-Persian poetry, Sa'dî Shîrâzî

Veyis DEĞİRMEÇAY¹

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars
Dili ve Edebiyatı, Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 17.07.2025
Revizyon Veriliş
Tarihi/Revision Issued: 05.09.2025
Revizyon Bitiş
Tarihi/Revision Ended: 16.09.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 17.09.2025
Yayın Tarihi/Publication
Date: 22.09.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

E-mail: drveyis@atauni.edu.tr

Cite this article: Değirmençay, V. (2025). Sadr-e Konavî's Naziras to Sa'dî Shîrâzî. *A Journal of Iranology Studies*, 23, 38-49.

Atif: Değirmençay, V. (2025). Sadr-i Konevî'nin Sa'dî-yi Şîrâzî'ye Naziresi. *Doğu Esintileri*, 23, 38-49.

Content of this journal is licensed under a Creative
Commons Attribution-Noncommercial 4.0
International License.

GİRİŞ

1071 Malazgirt zaferinden sonra üç dört yıl içinde Anadolu'nun büyük bir kısmı Selçuklular tarafından fethedilmiştir. Arslan Yabgu'nun torunu Kutalmış oğlu Süleyman Şah, 467'de (1075) İznik'i başkent yaparak Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuş ve I. Kılıçarslan zamanında, İznik'in Haçlı ordusu tarafından kuşatılmasıyla 469 (1097) yılında Konya devlet merkezi yapılmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad devri Anadolu Selçukluları tarihinin altın devridir. Bu dönemde yapılan fetihlerle devletin sınırları, Marmara bölgesi hariç bugünkü Türkiye sınırlarına ulaşmış; iç ve dış ticaret gelişmiş, güvenlik sağlanıp siyasi istikrar da temin edilmiştir. Bu arada doğuda Moğol saldırısı baş göstermiş ve Moğol saldırısından kaçan birçok Fars ve Türk asıllı şair, yazar, fakih, müderris, mutasavvıf ve bilim adamı Anadolu'ya gelip yerleşmiş; bazıları Selçuklu sarayında, bazıları ise tekke ve hankahlarda yaşamış ve genelde Farsça kısmen Arapça birçok eser kaleme almışlardır.

Anadolu Selçukluları döneminde, yerli halk Türkçe konuşuyor ve Farsça bilmiyor ise de Fars dili ve edebiyatı, özellikle sarayda ve elit tabakada zirveye çıkmış; sanki ülkenin resmi dili hüviyetini kazanmıştır. Nitekim bu dönemde Farsça eser vermiş, aynı zamanda şiir söyleyip divan tertip etmiş birçok şair ve yazar yetişmiştir. Bunlar arasında I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Rükneddin Süleyman, I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad ve Nâsireddin Berkyâruk gibi sultanların ve şehzadelerin yanı sıra Mecdeddin Ebîbekr, Emir Kemâleddin Kâmyâr, Şemseddin Muhammed-i İsfahânî, Nizâmeddin Hurşîd, Nizâmeddin Ahmed-i Erzincanî, Erzincan hakimi Alâeddin Davudşah, Şerefeddin Mesûd ve Ferîdun b. Ahmed-i Sipehsâlâr gibi vezirler, emirler ve devlet adamları da Farsça şiirler söyleyip eserler kaleme almışlar; ayrıca Farsça eser veren şair, yazar ve bilim adamlarını maddi ve manevi yönden desteklemişlerdir.

Bu dönemde, Evhadüddin-i Kirmânî, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, Kânî-yi Tûsî, Fahrüddin-i Irâkî, Sadr-i Konevî, Sultan Veled, Seyf-i Fergânî, Nâsır-ı Sîvâsî, Ulu Ârif Çelebi, Kemâleddin Hubeyş-i Tiflîsî, Muhammed-i Râvendî, Gâzî el-Malatıyavî, İbn-i Bîbî, Sadr-i Konevî, Ahmed Eflâkî, Kerîmeddin Mahmûd-i Aksarâyî gibi Farsça eser veren, şiirler söyleyip divanlar tertip eden birçok şair, yazar ve bilim adamı da yetişmiştir (Değirmençay, 2013, ss. 4-7).

Mülemma

Bedî' ilminde bir mısraı veya beyti Farsça ve bir mısraı veya beyti Arapça veya başka bir dilde olan şiir demektir.¹

Özelikle Fars ve Türk edebiyatlarında Türkçe, Arapça ve Farsça söylenmiş beyit ve mısraların oluşturduğu şiirler hakkında kullanılır. Böyle şiir yazmaya telmî' denir. Mülemmada mısralardan biri Türkçe ise diğeri Arapça veya Farsça veyahut başka bir dilde yazılır (Kurtuluş ve Pala, 2020, s.537).

Mülemma Fars edebiyatında bedî sanatlarından biri olarak revaç bulmuştur. VIII. (XIV.) yüzyıl sonlarına kadar Farsça-Türkçe ve daha sonra Farsça ve Arapça yazılmış örneklerde bir beytin iki mısraının farklı olması yanında bir şiirin beyitlerinin Türkçe, Arapça, Farsça olması da sıkça görülen bir uygulamadır. Üç ayrı dilin bir arada kullanıldığı mülemma örnekleri de vardır; ancak iki dilde yazılanlara oranla daha azdır (Kurtuluş ve Pala, 2020, s.537).

Fars edebiyatında ilk mülemma IV. (X.) yüzyılının ilk yarısında Şehîd-i Belhî'ye aittir. Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Farsça ve Arapça; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Molla Câmî ve Hâfız-ı Şîrâzî'nin Farsça ve Arapça mülemmaları meşhurdur (Kurtuluş ve Pala, 2020, s.538).

Nazîre

Nazîre; bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin, kafiye ve redifte yazılan şiirdir. Buna vezni, kafiyesi ve redifi dışında, tanzîr edilen şiirden; nazîreyle esas alınan şiir arasında mâna bütünlüğünün bulunması; yeni bir söyleyiş ve eda ile yazılması gerekir diyenler de olmuştur. Türk edebiyatında nazîre mecmualarında vezni, redifi veya kafiyesi, tanzîr edilen şiirden farklı olan örneklere rastlanılmaktadır (Köksal, 2006, s. 456).

Fars edebiyatında nazîre karşılığında istikbâl, cevâb, tazmîn gibi terimler kullanılmış; istikbal bazen istiâne, bazen tazmîn ile aynı kabul edilmiştir. Bazıları ise istiâneyi bir beyitten fazla olan tazmin diye nitelendirmiştir. İstikbal karşılığı olarak derc de kullanılmıştır. Şairlerin söz söylemedeki yaratıcılığı ve bunu ispattaki ısrarları onları kendilerinden önceki bir şairin ele aldığı konuyu yeniden nazmetmeye, o şiire nazîre yazmaya sevk etmiştir. Bir şiir veya manzumeye esas olan konu halk tarafından kabul görüp beğenildiğinde şairler, kendi edebî kudret ve kabiliyetini ortaya koymak amacıyla o şiire nazîre yazmaya yönelmişlerdir. Rakibini mağlûp etmek için bazı şairler kendilerini güç kafiye ve redifler kullanmaya zorlamışlardır (Çiçekler, 2006, s. 458).

¹ <https://vajebyab.com/amid/ملع>.

Sadr-i Konevî

Yazar, *Ravzatü'l-küttâb ve Hadikatü'l-elbâb* adlı eserinde kendisini Ebûbekir b. ez-Zekî el-Mütetabbib el-Konevî el-mülekkeb bi's-Sadr olarak tanıtmıştır (Çiçekler, 2006, s. 458).

Buradan adının Ebûbekir, babasının adının Zeki ve de Konyalı olduğu, tıp ilmiyle uğraştığı, Sadr lakabıyla tanındığı ve şiirlerinde aynı lakabı mahlas olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Yine kendi ifadesinden çocukluk ve gençlik yıllarında bazı günlerini Arapça kitapları okumakla geçirdiğini; Arapça ve Farsça mektuplar yazdığını, önceki fazıl şahsiyetlerin şiirlerini, güzel ve nadir sözlerini okuduğunu, sanat erbabı hocaların önünde diz çöküp onların güzel irşatlarını ve hoş rehberliklerini öğrendiğini ve bu konuda tam bir yeterliğe erdiğini; özellikle efendim ve üstadım dediği ve son derece övüp yücelttiği Bedreddin Yahya'dan çok şeyler öğrendiğini ve yazılarını ona gönderdiğini söyler.

Ayrıca arkadaşlarının, mahdumların veya ileri gelenlerin kendisinden bir şeyler yazmasını istediklerinde, bu talepleri üzerine mektuplarla Arapça ve Farsça şiirler yazdığını anlatır. Sadr, daha sonra yazmış olduğu müsveddelerden oluşan mecmuaya *Ravzatü'l-küttâb ve Hadikatü'l-elbâb* adını verdiğini; buradaki mektuplarda çoğunlukla kendi karihasından dökülen şiirleri yazdığını, az da olsa iştişad için başkalarının şiirlerine de yer verdiğini söyler.

Yine bu eserden Sadr-i Konevî'nin evlendiği ve en azından Abdurrahim adında bir oğlunun olduğu ve ne yazık ki seyahatinden dönüşünde oğlunu hastalanmış bulduğu ve birkaç gün sonra akciğer zarı iltihabından öldüğü de anlaşılmaktadır; zira şair hastalıktan dolayı vefat eden oğlu için mersiye kaleme almış, ağıtlar yakmıştır (Sadr-i Konevî, 1349 hş., ss. 156-157; Sadr-i Konevî, 2011, ss. 271-274).

Yine yazarın kendi ifadesine göre, elde mevcut tek eseri olan *Ravzatü'l-küttâb ve Hadikatü'l-elbâb*, 677 yılı Ramazan ayının sonlarında (Şubat 1279) tamamlanmıştır (Çiçekler, 2006, s. 458).

Sadr-i Konevî, adı geçen eserinde Emir Bedreddin Yahya, Tabib Ekmeleddin; Melikü's-sevahil Emir Bedreddin Mehmed, Emir Nusretüddin Hasan, Çankırlı Boğdın oğlu Emir Zâhireddin, Emir Seyfeddin, Mevlâna Şerefeddin Hattat, Mevlâna Kadî İmâdeddin, Mevlâna Allâme Kutbuddin, İlhanlı veziri, şair ve yazar Şemseddin Cüveynî gibi devlet adamlarına, diğer büyüklere, mahdumlara, dostlarına ve başka kimselere mektuplar yazmıştır.

Sadr-i Konevî, Anadolu Selçuklu sarayında inşa divanında tercümandır. Meliku'l-udebâ ve Ustâdu'z-zaman gibi lakaplarla anılmıştır. Sadr mahlasını kullanmış ve Sadr-i Konevî diye meşhur olmuştur. Muhtemelen 694'te (1294) vefat etmiştir. Konya'da medfundur (Uzluk, 1937, ss. 21-22; Riyâhî, 1369 hş., ss. 79-82, 127; Özönder, 2008, ss. 483-484; Değirmençay, 2013, s. 71-73).

Sadr-i Konevî, adı geçen eserinde Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Farsça ve Arapça mülemma gazeline 6 adet nazire şiir kaleme almıştır. Bunlardan ilki, Arapça ve Farsça 18 beyitlik gazel; ikincisi, Arapça ve Farsça 20 beyitlik gazel; üçüncüsü, Arapça ve Farsça 22 beyitlik gazel; dördüncüsü, Arapça ve Farsça 24 beyitlik gazel; beşincisi biraz farklı, 2 beyti Arapça 1 beyti Farsça, sadece sonu 1 beyti Arapça 1 beyti Farsça, toplam 20 beyitlik bir gazel; altıncısı, Arapça ve Farsça 20 beyitlik gazeldir.

Sadr-i Konevî, bu nazirelerle ilgili olarak “Bir dost, kâtipten -yani kendisinden- Sa'dî-yi Şîrâzî'nin tarzında, (به پایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی) mısrayla başlayan Arapça ve Farsça mülemma bir şiir söylemesini istedi; onun işaretine binaen bu şiir kaleme alındı” deyip ilk şiirini yazmıştır. Sadr, daha sonra aynı tarzda diğer şiirleri kaleme almış, ancak Sa'dî-yi Şîrâzî'ye nazire olup olmadığı hakkında bilgi vermemiştir.

İlk şiirden sonraki şiirler de Sa'dî-yi Şîrâzî'nin benzer başka şiirlerine benzediği ve nazire olma ihtimali yüksek olduğu için bu çalışmada yazılmış ve Türkçeye çevrilmiştir.

Sa'dî-yi Şîrâzî

Ebû Muhammed Sa'dî Muşerrefüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdillâh b. Muşerref-i Şîrâzî, 610-615 (1213-1218) yılları arasında İran'ın Şiraz şehrinde dünyaya gelmiştir. Mahlasını Salgurlu Atabek Ebûbekir b. Sa'd b. Zengî'nin oğlu Sa'd'ın isminden almış ve daha çok mahlası Sa'dî ile tanınmıştır (Yazıcı, 1966, s.36-37; Çiçekler, 2008, s. 405).

Sa'dî'nin annesi Kazerunlu olup adı belli değildir. Babası Şirazlıdır ve adı Abdullah'tır. Sa'dî, Atabek Sa'd b. Zengî'nin mülâzımı olan babasının gözetiminde eğitime başlamıştır. Çocuk yaşta babasını kaybedince dedesi Mes'ud b. Muslih el-Fârisî tarafından yetiştirilmiştir. İlköğrenimi Şiraz'da tamamladıktan sonra Moğol istilasına üzerine 619 (1222) veya 622 (1225) yıllarında Bağdat'a gitmiş ve Nizâmiye Medresesi'nde okumuştur. Bağdat'ta o dönemde Nizâmiye Medresesi'nin başka müderrislerinden de dersler almıştır (Yazıcı, 1966, s. 37; Çiçekler, 2008, ss. 405-406).

Sa'dî, Bağdat'ta öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli şehirleri ve ülkeleri gezmeye başlamış, 626-628 (1228-1230) yılları arasında Şam'da bulunmuş; Suriye, Anadolu, Hicaz, Lübnan, Mısır, Merâkeş, Azerbaycan, Belh, Gazne ve Pencâb yolu ile Gucerât'a uğramış, uzun müddet Delhi'de kalmış, ünlü şair Emîr Hüsrev-i Dihlevî ile tanışmış; bir ara Kudüs'e giderken, frenklerin eline esir düşmüş, Trablusşam'da esirlerle birlikte hendek kazarken, bir Halepli kendisini 10 dinar karşılığında esaretten kurtarmış ve Haleb'e geldikten sonra bu zatın kızı ile evlenmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37; Çiçekler, 2008, s. 406).

Bağdat'ta tahsilini tamamlayarak 654 (1256) veya 655 (1257) yılında Şiraz'a dönen Sa'dî, İran'ın Fars bölgesinin hâkimi Salgurlu Atabek Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'nin şehzadesi Sa'd b. Ebû Bekir b. Sa'd'ın yakınları arasına katılmış ve bu hükümdar adına 655'te (1257) Bostan adlı eserini, bir yıl sonra da Gülistan adlı eserini yazmıştır. Şiraz'a gelişinin dört veya beşinci yılında hamileri olan Ebubekir b. Sa'd ve oğlu Sa'd b. Ebû Bekir vefat edince yerine çocuk yaşta bulunan oğlu Muhammed tahta geçmiştir. Bu hükümdardan itibaren Salgurlu hanedanı yıkılmaya yüz tutmuş ve sonunda 663'te (1264) Moğol hâkimiyeti altına girmiştir. Bu karışıklıklar esnasında Sa'dî Şiraz'dan ayrılmış ve hac ibadetini ifa etmek için Mekke'ye gitmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37).

Mekke dönüşünde Tebriz'e uğramış ve orada İlhanlı/Moğol devlet adamı Alâeddin Atâ Melik Cüveynî ve kardeşi Şemseddin Cüveynî tarafından iyi karşılanmıştır (Yazıcı, 1966, s. 37; Çiçekler, 2008, s. 406).

Ömrünün son yıllarını Şiraz'da, şimdi medfun bulunduğu hankahında riyazet ve ibadetle geçiren Sa'dî'nin ölümüne dair kaynaklarda farklı tarihler verilmişse de son araştırmalara göre 27 Zilhicce 691'de (9 Aralık 1292) vefat etmiştir (Yazıcı, 1966, s. 37-38; Çiçekler, 2008, s. 406).

Sa'dî henüz hayatta iken büyük bir şöhret kazanmış, İran dışında yaşayan Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Hasan-ı Dihlevî gibi çağdaşı şairler gazellerinde onun üslûbunu takip etmiştir. Sa'dî'nin hayatının sonlarında Aksaray'da yaşayan Seyf-i Fergânî de onun bazı şiirlerine nazireler yazmış, hakkında methiyeler söylemiştir (Çiçekler, 2008, s. 406).

Sa'dî'nin ünü ve tesiri sadece Fars edebiyatıyla sınırlı kalmamış, Anadolu'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış, Türk ve Urdu edebiyatlarıyla Batı dünyasında da önemli izler bırakmıştır (Çiçekler, 2008, s. 406).

Sa'dî'nin manzum ve mensur birçok eseri vardır. Bunlar, *Bostan*, *Gazeliyyât*, *Tercîât*, *Mülemmeât*, *Rubâiyyât*, *Mesneviyyât* ve *Müfredât-ı Fârsî*, *Kasâ'id-i Fârsî*, *Merâsî* ve *Kasâ'id*, *Gazeliyyât*, *Kitaât* ve *Müfredât-i Arabî* gibi manzum eserlerle *Gülistân*, *Nasihatü'l-mülûk*, *Risâle-i Akl u Işk*, *Der Terbiyet-i Yekî ez Mulûk* (*Risâle-i Enkiyânû*), *Mecâlis-i Pencgâne*, *Risâle-i Selâse* (*Takrîrât-ı Selâse*, *Se Risâle*) ve *Takrîr-i Dîbâçe* gibi mensûr eserlerdir.

Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Farsça ve Arapça Mülemma Gazeli

Sa'dî-yi Şîrâzî'nin şiiri, hezec bahrinin mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün vezninde ve (اق/اقی) kafiyesinde 11 beyitlik Farsça ve Arapça mülemma bir gazeldir. Sa'dî, şiirine Farsça beyitle başlamış, Farsça beyitle bitirmiştir. Şiir, 12 beyit olması ve Arapça beyitle son bulması gerekirken 11 beyitte tamamlanmıştır. Bir beyit eksik olmasından dolayı tam mülemma değildir.

Gazelin metni ve Türkçe çevirisi:²

به پایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی

به صد دفتر نشاید گفت حسب الحال مشتاقی

کتاب بالغ منی حبيباً مغرضاً غنی

أن افعل ما ترى إني على عهدی و میثاقی

نگویم نسبتی دارم به نزدیکان درگاهت

که خود را بر تو می‌بندم به سالوسی و زرقای

أجلائی و أحابی ذروا من حبه مابی

² Sa'dî, Muslih b. Abdillâh, *Kulliyât-ı Sa'dî* (Muhammed Ali-yi Furûğî'nin tashih edip yayımladığı nüshadan nşr. Kârname-i Kitâb), Tahran 1378 hş., s. 534 (Gazel 586).

مَرِيضُ الْعِشْقِ لَا يَبْرَى وَ لَا يَشْكُو إِلَى الرَّاقِي

نشان عاشق آن باشد که شب با روز پیوندد

تَرا گر خواب می‌گیرد نه صاحب درد عشاقی

فَمِ امْلَأْ وَاسْقِنِي كَأْساً وَ دَغْ مَا فِيهِ مَسْمُوماً

أَمَّا أَنْتَ الَّذِي تَسْقِي فَعَيْنُ السَّيِّئِ تَرِياقِي

قدح چون دور ما باشد به هشیاران مجلس ده

مرا بگذار تا حیران بماند چشم در ساقی

سَعَى فِي هَتَكَي الثَّانِي وَ لَمَّا يَدُرْ مَا شَانِي

أَنَا الْمَجْنُونُ لَا أَغْبَا بِإِخْرَاقٍ وَ إِغْرَاقٍ

مگر شمس فلک باشد بدین فرخنده دیداری

مگر نفس ملک باشد بدین پاکیزه اخلاقی

لَقَيْتُ الْأَسَدَ فِي الْغَابَاتِ لَا تَقْوَى عَلَى صَايِدِي

وَ هَذَا الظَّبْيُ فِي شِيرَازٍ يُسَيِّبُنِي بِأَخْدَاقٍ

نه حسنت آخری دارد نه سعدی را سخن پایان

بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی

Bu defter sona erdi, ama hikâyem olduğu gibi kaldı;
Yüzlerce defterde söylemek mümkün değil âşığın hâline uygun olanı.
Bir mektubum var, benden uzaklaşıp kaçan sevgiliye;
[Ona dedim] istediğini yap; ben [duruyorum] sözümde, ahdimde.
Demiyorum, irtibatım var huzurundaki yakınlarınla;
Çünkü kendimi sana bağlıyorum hileyle, kurnazlıkla.
Dostlarım, arkadaşlarım! Onun sevgisinden başıma gelenle bırakın beni;
Aşk hastası ne iyileşir ne de büyücüye şikâyet eder; [istemez üflemesini].
Âşığın nişanesi geceyi gündüze bağlamak, geceyi gündüz etmektir;
Seni uyku tutar da uyursan, âşıkların derdine sahip değilsin demektir.
Kalk, doldur, ver bir kadeh; bırak, bakma içinde zehir olup olmadığına!
Sen, saki değil misin? Zehir, panzehir gibi [şifadır] bana.
Kadeh sırası bize gelince, ver meclisin ayık erlerine;
Bırak beni; bırak da gözüm hayran hayran baksın sakiye.
Düşman itibarsızlaştırmak istiyor beni, şanımlı, şöhretimi bilip anlamadan;
Ben mecnunum, umurumda değil; korkmam yanmaktan, boğulmaktan.
Böylesi mübarek cemaliyle [o güzel,] gökteki güneş sanki;
Böylesi güzel ahlakıyla [o güzel,] meleğin kendisi sanki.
Ormanlarda birçok aslanla karşılaştım, avlayamadılar beni;
Şiraz'daki şu ceylan yavrusu, kara gözleriyle avladı, tutsak etti beni.

Ne senin güzelliğinin sonu ne de Sa'dî'nin sözlerinin sonu vardır;
Suya hasret kişi susuzluktan ölür; ama deniz olduğu gibi baki kalır.

Sadr-i Konevî'nin Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Şirine Naziresi

Sadr-i Konevî'nin Sa'dî-yi Şîrâzî'nin yukarıdaki gazeline naziresi, aynı vezin ve kafiye de yani hezec bahrinin mefâîlün mefâîlün mefâîlün vezninde ve (اق/اقی) kafiyesinde 18 beyitlik Arapça ve Farsça mülemma bir gazeldir. Sadr, şiirine Arapça beyitle başlamış ve onu Farsça beyitle bitirmiştir. Şiir, Arapça ve Farsça tam mülemmadır.

Gazelin metni ve Türkçe çevirisi:³

ایا ریمائِ رمی قلبی بسهم جُرحه باقی
 إلی کم لا تُداوینی و أنت الیسی و الرّاق
 چو در جمعی چه می‌دانی حدیثِ دردِ پنهانی
 چو در وصلی چه می‌دانی بلا و رنجِ مشتاقی
 تَرْفَقْ أَیُّهَا الْعَادِی عَلَى حَالِی وَ سَلَوَانِی
 أَمَا تَرْتُو إلی ضَعْفِی وَ بَلَوَانِی وَ إِمْلَاقِی
 مرا با دردِ خوش باشد چو تو باشی مرا مُسَقِّم
 مرا با زهرِ خوش باشد چو تو باشی مرا سَاقِی
 سُمُومُ الْعَشَقِ لِی رَاحٌ وَ حَشْوُ الصَّدْرِ أَقْدَاحٌ
 وَ کَیْفَ الْمَوْتِ مِنْ سُمٍّ وَ أَنْتَ الْیَوْمَ تَرِیَاقِی
 نمی‌دانم چه معجونی بدین شوخی و رعنایی
 همین دادم که خوش‌بویی نکورویی سمن‌ساقی
 رَغِبْتَ لِجَدْبِ سُلَوَانِی إلی بَیْنِ وَ هِجْرَانِ
 وَلَکِنْ لَا یُؤَاتِیْنِی بِمَا أَبْغِیهِ أَخْلَاقِی
 اگر حالم کنی شب‌گون و گر اشکم کنی گلگون
 به هر حالی همه لطفی و احسانی و اشفاقی
 أَمَا تَحْتُو عَلَى طَرَفِ غَزِیرِ الدَّمْعِ مِسْحَاحِ
 أَمَا تُبْقِی عَلَى قَلْبِ کُذِّیبِ رَهْنِ أَشْوَاقِی
 دلا گر سر بگردانی؛ ز دردِ دوست نامردی
 و گر چشما زبون آیی ز گریه همچنان عاقی

³ Sadr-i Konevî, *a.g.e.*, (tsh. Ali Sevim), ss. 247-249.

⁴ سر بگردانی : Aslında سر بگردانی

نَوُوا ضُرِّي وَ أَضْرَارِي وَ تَعْذِيبِي وَ إِبْعَادِي

أَمَّا لِلْقَلْبِ لَا يُنْهَى عَنِ الدَّعْوَى بِإِفْرَاقِ

به خوشخویی نه مشهوری درین عالم ز خودبینی

وگرنه در نکورویی بتا مشهور آفاقی

إِذَا مَا صِرْتَ مُجْتَازًا إِلَى بَاغٍ وَ بُسْتَانِ

كَأَنَّ الْأَرْضَ قَدْ سُدَّتْ بِأَسْمَاعٍ وَ أَحْدَاقِ

اگرچه نیک رعنايي ولكن بد ستمکاری

وگرچه سخت زیباییي ولكن سست میثاقی

تَرَى بَعْدِي بِتَخْوِيفِي وَ مَا بَعْدِي بِتَارِيخِي

وَ إِنَّ الْحُبَّ لَا يُبْقِي نَارَ عَادٍ وَ أَبْرَاقِ

چو شمع شاهدان نارند روزی مرکب خوبی

به حسن بی نظیری خود در آن میدان تو سبّاقی

فَكَيْفَ الْعَيْشُ يَا قَلْبِي وَ قَدْ أَفْنَيْتَ أَرْمَاقِي

وَ كَيْفَ النَّوْمُ يَا عَيْنِي وَ قَدْ فَرَحْتَ أَمَاقِي

از آن جفت است صدر صدر با افغان و به آزاری

که تو در حسن و رعنايي میان دلبران طاقی

Ey yarası kalıcı olan bir okla kalbimden vuran ceylan [gözlü sevgili]!

Ne zamana dek tedavi etmeyeceksin beni, sen tabipsin, büyücüsün oysaki?

Çünkü sen rahatsın; ne bileceksin gizli dert bahsini!

Çünkü sen vuslattasın; ne bileceksin âşığının sıkıntısını, kederini!

Ey acımasız [düşman]! Acı hâlime, dağıt tasamı.

Görmüyor musun zayıflığımı, sıkıntımı, perişanlığımı?

Ben derdimle hoşum, çünkü sensin hasta ed benim;

Ben zehirle mutluyum; çünkü sensin sakim benim.

Aşkın zehirleri şarabımdır benim, göğsümün içiyse kadehlerim;

Zehirden nasıl ölürüm? Çünkü sensin bugün panzehirim benim?

Bilmiyorum neyle yoğrulmuşsun da böyle şuhun, güzelsin?

Bilirim hoş kokulusun, güzel yüzlüsün, yasemin baldırlısın, beyaz tenlisin.

Hicranla ve ayrılıkla azaltmak istedin üzüntümü, kederimi;

Ama ahlakım uygun görmüyor istediğim şeyi.

İster gece gibi karart hâlimi isterse gözyaşları döktür gül gibi;

Her halükârda hepten lütuftsun, ihsansın, şefkatsin.

Acaba durmadan yaş döken sulu gözlerime acıamaz mısın?

Özlemlerime rehin hüznünlü yüreğimi kurtarmaz mısın?

Ey gönül! Eğer dostun derdinden yüz çevirir, kaçarsan namertsin!
 Ve ey göz, eğer ağlamaktan aciz kalırsan, [şeytan] gibi lanetlisin.
 Zarar ziyan vermek, azap etmek, uzaklaştırmak istediler beni;
 Kalp, ayrılıkla davasını bitirmez mi?
 Bu âlemde sadece güzel huyunla değil bencilliğinle de meşhursun;
 Yoksa ey güzel, sen güzel yüzlülükte bütün âlemde meşhursun.
 [Sevgili] bir bağa bahçeye, bir bostana girdi mi,
 Tıkanmış gibi olurdu yeryüzünün kulakları, gözleri.
 Gerçi çekicisin, alımlısın, ama çok zalimsin, gaddarsın;
 Gerçi çok güzelsin, ama sözünde durmazsın, vefasızsın.
 Görüyorsun benden sonra korkumu, benden sonra geçmişimi;
 Ama aşk tutmaz, korumaz gök gürültüsünü, şimşek ateşini.
 Bir gün [bile] güzellik biniti getiremezler mumu gibi güzellerin;
 Sen, kendi eşsiz güzelliğinle o meydanda [herkesten] öndesin.
 Peki, ey kalbim nasıl yaşayacaksın, tüketmişken takatini?
 Ve ey gözlerim nasıl uyuyacaksın, mutlu etmişken gözlerimi?
 Sadr'in gönlü o yüzden feryat fıgan içinde, üzülmekte;
 Çünkü sen güzellikte ve çekicilikte teksin dilberler içinde.

Sa'dî-yi Şîrâzî ve Sadr-i Konevî'nin mülemma diğer şiirleri

Sa'dî-yi Şîrâzî'nin mülemma diğer şiirleri Farsça ve Arapça 3 gazel ile Arapça ve Farsça 1 kasidedir.

Gazellerden ilki 19 beyit olup remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde ve (ر) kafiyesindedir. İkincisi 11 beyit olup muzari bahrinin mef'ûl fâilâtün mef'ûl fâilâtün vezninde ve (اق/اقی) kafiyesindedir. Üçüncüsü ise 27 beyit olup hezec bahrinin mefâilün, mefâilün feülün vezninde ve (ال/الی) kafiyesindedir. Sa'dî'nin üç gazeli de Farsça beyitle başlar ve Farsça beyitle sona erer. İlk şiirde olduğu gibi her üçünde de Arapça bir beyit eksiktir, tam mülemma değildir. Sa'dî'nin son şiiri ise serî' bahrinin müfteilün müfteilün fâilât vezninde ve (ال) kafiyesinde 31 beyitlik Arapça ve Farsça mülemma bir kasidedir. Arapça beyitle başlar yine Arapça beyitle biter. Kasidede de Farsça bir beyit eksiktir. Bu da tam mülemma değildir. Şair, tüm şiirlerinde Farsça beyitlerde mahlas kullanmıştır.

Sa'dî-yi Şîrâzî'nin bu şiirlerinin ilk birkaç beyti ve Türkçe çevirisi

Birinci şiir: Bir beyit Farsça, bir beyit Arapça 19 beyitlik bir gazeldir.⁵

Remel: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

آفتاب است آن پری رخ یا ملائک یا بشر	قامت است آن یا قیامت یا الف یا نیشکر
هَذَا صَبْرِي مَا تَوَلَّى رَدَّ عَقْلِي مَا ثَنَا	صَادَ قَلْبِي مَا تَمَشَّى زَادَ وَجْدِي مَا غَبَر

Güneş midir o peri yüzlü yoksa meleklerden [bir melek] mi veya insan mı?
 Boy mudur o yoksa kıyamet mi veya elif mi yahut şeker kamışı mı?

Yüz çevirince sabrım tükendi, bunu ikinci kez yapınca aklım başımdan gitti.
 Yürümeye başlayınca gönlümü çeldi; [yanımdan] geçince iştiağım arttı.

İkinci şiir: Bir beyit Farsça, bir beyit Arapça 11 beyitlik bir gazeldir.⁶

Muzâri': Mefûl fâilâtün mefûl fâilâtün

⁵ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî*, ss. 424-425 (Gazel 293).

⁶ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî*, s. 535 (gazel 588).

عمرم به آخر آمد عشقم هنوز باقی
یا غایهٔ امانی قلبی لَدَیک فانی
وز می چنان نه مستم کز عشق روی ساقی
شخصی گما ترانی مِنْ غایهٔ اشتیاقی

Ömrün sona erdi, ama aşkım henüz baki,
Şaraptan sarhoş değilim sakinin yüzünün aşkından mest olduğum gibi.
Ey arzuların nihayeti! Kalbim senin yanında fanidir;
Vücudum, sana iştiağımın şiddetinden gördüğün gibidir.

Üçüncü şiir: İki beyit Arapça, bir beyit Farsça 27 beyitlik bir gazeldir.⁷

Hezec: Mefâilün, mefâilün feülün

تَرْحَمُ ذَلَّتْیَ یا ذَا الْمَعَالِی
أَلَا یا نَاعِسَ الطَّرْفَینِ سَکَرِی
وَ واصلنی إذا شَوَّشَتْ حَالِی
سَلِّ السَّهْرانَ عَنْ طُولِ اللَّیالی
اگر چه دوستی دشمن فعالی
ندارم چون تو در عالم دگر دوست

Hataharımı bağışla ey ulu kişi!
Bana gel, perişan ettiğinde beni.
Ey gözleri uyukulu, mahmur sevgili!
Uykusuz olana sor uzun geceleri.
Senin gibi başka bir dostum yoktur dünyada,
Her ne kadar düşman davranışlı bir dost olsan da.

Dördüncü şiir: Bir beyit Arapça, bir beyit Farsça 31 beyitlik bir kasidedir.⁸

Serî': Müfteilün müfteilün fâilât

إِنَّ هَوَى النَّفْسِ يَفُودُ الْعِقَالَ
خَاكٍ مِنْ وَ تَسْتِ كِه بَادِ شَمَالِ
لَا يَتَّهَدَى وَ يَعِى مَا يُقَالُ
مِی بردش سوی یمین و شمال

Muhakkak ki nefsin arzusu koparır zinciri;
Doğru yolda gitmez, anlamaz söylenilenleri.
Kuzey rüzgârının sağa sola savurduğu
Benimle senin toprağımızdır [doğrusu].

Sadr-i Konevî'nin diğer şiirleri ise yine Arapça ve Farsça mülemma 5 gazeldir.

Bunlardan ilki 20 beyit olup muzâri' bahrinin mef'ûlû fâilâtün mef'ûlû fâilâtün vezninde ve (ال/الی) kafiyesindedir. İkincisi, 22 beyit olup hafif bahrinin fâilâtün mefâilün feiün (fa'lün) vezninde (ان/انی) kafiyesindedir. Üçüncüsü, 22 beyit olup hezec bahrinin mefâilün mefâilün feülün vezninde ve (ام/امی) kafiyesindedir. Dördüncüsü, 20 beyit olup iki beyti Arapça bir beyti Farsça şeklinde yazılmıştır. Son iki beyti bir beyit Arapça, bir beyit Farsçadır. Remel bahrinin fâilâtün feilâtün feilâtün feilâtün vezninde ve (ات/اتی) kafiyesindedir. Beşincisi, 20 beyit olup bir beyit Arapça bir beyit Farsçadır. Muzâri' bahrinin mef'ûlû fâilâtün mef'ûlû fâilâtün vezninde ve (ان/انی) kafiyesindedir. Sadr-i Konevî de Sa'dî-yi Şîrâzî gibi Farsça beyitlerde mahlasını kullanmıştır.

Sadr-i Konevî'nin bu şiirlerinin ilk birkaç beyti ve Türkçe çevirisi:

Birinci şiir: Bir beyit Arapça bir beyit Farsçadır.⁹

Muzâri': Mef'ûlû fâilâtün mef'ûlû fâilâtün

⁷ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî*, ss. 537-538 (Gazel 594).

⁸ Sa'dî, *Kulliyât-i Sa'dî*, ss. 629-630 (Mevâiz/35. Kaside).

⁹ Sadr-i Konevî, *a.g.e.*, (tsh. Ali Sevim), s. 249-251.

يَا مَنْ غَدَاً وَجِيداً فِي اللُّطْفِ وَالْجَمَالِ
 لَمْ لَا تُرِيحُ صَبّاً مِنْ وَحْشَةِ اللَّيَالِي
 گویی که ملکِ حسنم جاوید ماند خواهد
 جانا به خاکِ پایت در ورطه خیالی

Ey iyilikte, letafette ve güzellikte eşsiz olan!
 Neden Saba'yı kurtarmıyorsun gecelerin vahşetinden, ıssızlığından?
 Güzellüğimin saltanatı ebedî kalacaktır dersin;
 Ey can, ayağının toprağına yemin olsun ki hayalin en tehlikeli yerindesin.

İkinci şiir: 22 beyittir. Bir beyit Arapça bir beyit Farsçadır.¹⁰

Hafîf: Fâilâtün mefâilün feiün (fa'lün)

يَا مَلِيحاً أَذَابَ جُثْمَانِي أَنْتَ رُوحِي وَأَنْتَ رِيحَانِي
 علم الله که بی‌حضورِ رخت هستم اندر بهشت زندانی

Ey bedenimi eritip bitiren güzel [sevgilim]!
 Sen ruhumsun; sen reyhanımsın benim.
 Allah bilir ki senin yüzün olmadan,
 Cennette [de olsam] zindanda olurum.

Üçüncü şiir: Bir beyit Arapça bir beyit Farsça 22 beyitlik bir gazeldir.¹¹

Hezec: Mefâilün mefâilün feülün

أَيَا مَنْ وَجْهُهُ بَدْرُ التَّمَامِ وَ يَا مَنْ صُدْغُهُ مَأْوَى الظُّلَامِ
 بدین خوبی و رعنايي و شوخی نمی‌دانم از خیلِ کدامی

Ey yüzü dolunay gibi [parlak olan]!
 Ve ey şakakları karanlığın sığınağı olan!
 Böyle güzelsin, zarıfsin, işvelisin,
 Bilmiyorum hangi kabiledensin.

Dördüncü şiir: İki beyit Arapça, bir beyit Farsça 20 beyitlik bir gazeldir.¹²

Remel: Fâilâtün feilâtün feilâtün feilâtün

يَا مَلِيحاً حَارَ فِي الْبَهْجَةِ أَعْلَى الدَّرَجَاتِ
 أَنْتَ فِي الْخُسْنِ كَبَدْرٍ لَأَحَ وَسَطَ الظُّلُمَاتِ
 أَنْتَ تُفَاجِي وَ رَاجِي أَنْتَ رِيحَانِي وَ رُوحِي
 أَنْتَ مَالِي وَ مَعَايِي أَنْتَ مَجْمُوعُ صِفَاتِي
 ای که در چشمِ چو نوری تو و در جسمِ حیاتی

¹⁰ Sadr-i Konevî, *a.g.e.*, (tsh. Ali Sevim), ss. 251-252.

¹¹ Sadr-i Konevî, *a.g.e.*, (tsh. Ali Sevim), ss. 252-254.

¹² Sadr-i Konevî, *a.g.e.*, (tsh. Ali Sevim), ss. 254-256.

چند در بندِ هوایِ خود و دامِ هوساتی

Ey sevincin en yüksek derecesine erişmiş güzel insan!
 Sen dolunay gibisin güzellikte, karanlığın ortasında parlayan.
 Sen benim elmamsın, şarabımsın, sen benim reyhanımsın, ruhumsun.
 Sen benim malımsın, hayatımsın; sen benim sıfatlarımla tümüsün.
 Ey sevgili! Gözde ışık gibisin sen, bedende hayatsın;
 Ne zamana kadar kendi hevesinin ve arzular tuzağının esiri olacaksın?
 Beşinci şiir: Bir beyit Arapça bir beyit Farsça 20 beyitlik bir gazeldir.¹³
 Muzâri': Mef'ûlû fâilâtün mef'ûlû fâilâtün

يَا مُنْتَهَى الْأَمَانِي يَا بَهْجَةَ الزَّمَانِ

هَاتِ الرَّجِيْقَ صِرْفًا مِنْ صَفْوَةِ الدِّثَانِ

ما را حریف باید در روزهای هستی

ما را شراب باید در موسم جوانی

Ey ümidin nihayeti, ey zamanın neşesi!
 Şarap küplerinin en iyisinden getir, ver halis içkiyi.
 Bize dost lazım var olduğumuz müddetçe;
 Bize şarap lazım gençlik mevsiminde.

SONUÇ

Anadolu Selçuklu sarayı inşa divanında tercüman olan Sadr-i Konevî'nin Farsça ve Arapça nesir ve nazımda son derece güçlü bir şair ve yazar olduğu görülmüştür. Yazdığı mektuplardan oluşan mevcut tek eseri *Ravzatü'l-Küttâb ve Hadikatü'l-elbâb*'da Farsça ve Arapça birçok şiiri vardır.

Şair, bu şiirlerinden birinde Fars dili ve edebiyatının en güçlü şairlerinden olan Sa'dî-yi Şîrâzî'nin mülemma bir gazeline nazire yani aynı vezin ve kafiye mülemma bir şiir yazmış, ayrıca yine Sa'dî gibi aynı tarzda beş adet başka şiir kaleme almış ve böylelikle Sa'dî gibi Arapça ve Farsça mülemma şiirler yazabildiğini ve bu alanda ne kadar güçlü olduğunu göstermiştir.

Bu arada Sadr'in Farsça ve Arapça veya Arapça ve Farsça mülemma başka şiirlerinin yanında Sa'dî'nin de aynı tarzda mülemma başka şiirlerinin olduğu görülmüştür.

Sadr'in ve Sa'dî'nin burada ilk birkaç beyti verilen mülemma diğer şiirleri tarafımızdan başka bir çalışma olarak hazırlanacaktır.

¹³ Sadr-i Konevî, *a.g.e.*, (tsh. Ali Sevim), s. 256-258.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

Çiçekler, M. (2008). Sa‘dî-i Şîrâzî. *DİA*, XXXV, 405-406.

----- (2006). Nazîre/Fars Edebiyatı. *DİA*, XXXII, 458.

Değirmençay, V. (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Mevlânâ Celâleddin (1999). *Mektuplar* (çev. Abdülbâki Gölpınarlı), İnkılâp Kitabevi.

Kurtuluş, R.& Pala İ. (2020). Mûlemma. *DİA*, XXXI, 537-538.

Köksal, M. F. (2006). Nazîre/Türk Edebiyatı, *DİA*, XXXII, 456-458.

Riyâhî, M. E. (1369 hş.). *Zeban ve Edeb-i Fârsî der Kalemrov-i Osmânî*.

Sa‘dî, Muslih b. Abdillâh, (1378 hş.). *Kulliyât-ı Sa‘dî* (Muhammed Alî-yi Furûğî’nin tashih edip yayımladığı nüshadan nşr. Kârnâme-i Kitâb).

Sadr, Ebûbekir b. ez-Zekî el-Mütetabbib el-Konevî. (1349 hş.). *Ravzatü ‘l-Küttâb ve Hadîkatü ‘l-elbâb* (tsh. Mîr Vedûd Seyyid Yûnisî), Dânişkede-i Edebiyyat ve Ulûm-i İnsânî-i Tebriz, Müessesesi-i Tarih ve Ferheng-i İran.

----- (2011). *Ravzatü ‘l-Küttâb ve Hadîkatü ‘l-elbâb* (tsh. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sârem, (1383 hş.). Şerefuddîn Mes‘ûd, *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (ed. Hasan Enûşe), VI, 511.

Özönder, H., (2008). Konya’da İki Sadr: Sadr-ı Konevî ve Sadreddin Konevî. *Merhaba Akademik Sayfalar*. 8(30). 483-484.

Uzluk, M.F. N. (1937). *Mevlânâ’nın Mektupları*, Sebat Basımevi.

Yazıcı, T. (1966). Sa‘dî, *İA*, X, 36-37.

----- (1996). Gülistân, *DİA*, XIV, 240-241.

<https://ganjoor.net/> (19.09.2024 erişim tarihi).

<http://www.vajehyab.com/> (19.09.2024 erişim tarihi).